

УЧИТЕЛЬ ТА УЧЕНЬ
(ДО 150-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ АКАДЕМІКА
В.І. ВЕРНАДСЬКОГО І 75-РІЧЧЯ СМЕРТІ ЙОГО УЧНЯ
ПРОФЕСОРА В.А. ЗІЛЬБЕРМІНЦА)

Джурка Г.Ф., Голінько І.І.
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Ці дві дати виповнюються в цьому році. Одна із них, а саме 75 річниця смерті видатного вченого доктора геолого-мінерологічних наук, професора Веніаміна Аркадійовича Зільбермінца, пов'язана із долею видатного науковця, життя якого обірвалося в застінках одного із концтаборів.

Веніамін Аркадійович був близьким другом академіка Володимира Івановича Вернадського, від якого він часто одержував підтримку, відчував його постійну турботу. Беззаперечно для В.І. Вернадського смерть близького товариша залишила глибокий слід в його ніжній, лагідній, доброзичливій душі.

Дізнавшись про арешт і можливі його наслідки і знаючи, що нічим не можна допомогти, Володимир Іванович пише листа Веніаміну Аркадійовичу і передає його дружині з надією, що цей лист в майбутньому може бути йому охороною грамотою після повернення із заслання. Лист був такого змісту: «Дорогой Вениамин Аркадьевич! Друг и ученик мой. Наступают последние дни моего жизненного пути, более мы не увидимся. Верю, что вы живы, поэтому пишу Вам. Вы должны знать, что считаю и считал Вас честнейшим человеком. Вы не могли изменить Родине. Вы всегда были верным сыном ее, боролись за расцвет ее, за правду и несли на алтарь науки все свои достижения, весь свой незаурядный ум. Брешь, образовавшаяся без Вас, как в геохимии, так и минералогии, не заполнилась. Заменит Вас без ущерба для дела я не смог. Область Ваших наблюдений так велика, диапазон Ваших полевых исследований и открытий огромен, и Вы вырисовывались мне всегда как большой специалист в нашей области, которому я доверял все свои ответственные начинания в минералогии и геохимии, и Вы всегда их так блестяще завершали. Я убежден, что Вы еще много сделаете для науки и уже не я, а ученики мои будут приветствовать Вас, снова вернувшегося в славную плеяду наших геологов. Дерзайте, идите вперед, и Родина сумеет еще отблагодарить Вас за все тяжелые испытания, которые Вам пришлось пережить. Ваш В. Вернадский. 1.XII.43.» [3].

Веніамін Аркадійович Зільбермінц народився в Полтаві 19 червня (1 липня) 1887 року в сім'ї військового лікаря, який все життя прослужив в російській армії. В 1904 році Зільбермінц закінчує Полтавську гімназію, рік навчається в Київському університеті, а потім переїхав у Петербург і поступив там на фізико-математичний факультет, який закінчив в 1911р. Паралельно з навчанням в університеті Зільбермінц відвідує лекції на металургійному відділенні Політехнічного інституту.

Першим місцем роботи молодого вченого була кафедра мінералогії Петербурзького університету, а першим науковим керівником — П.О. Землячинський- опонент докторської дисертації В.І. Вернадського [2]. Зберігся його лист до В. Вернадського направлене з okazjiю в Київ 28 вересня 1918 року: «...мне хотелось бы вполне определенно просить о представлении какой-либо подходящей работы. (...) сейчас работаю в [Геологическом] комитете как геолог-сотрудник, кроме того, по-прежнему, занимаюся и в Университете. Мне всегда хотелось работать у себя на родине (сам я уроженец Полтавы), и сейчас — благодаря вашему присутствию — в особенности ... мог бы работать и по учебной части, так как с (украинским) языком знаком достаточно хорошо. (...) Очень прошу простить меня если только понапрасну затрудняю Вас и если в работниках нет никакой надобности ». Але планам Веніаміна Аркадійо-

вича не вдалося здійснитися, він залишився в Петрограді і почав активно працювати в Комісії по вивченні природних продуктивних сил, яку очолював Вернадський. Багато займався осадовими породами, співпрацював з Самойловим, а потім працював на Уралі, Кавказі де відкрив новий рідкоземельний мінерал названий ним на честь Ф.Ю. Левінсона-Лессінга (1861-1939) лесінгітом [1,4].

Співпраця з Самойловим привела Зільбермінца до Донбаса, де він вивчав геологію промислових місцезнаходжень, тут він зробить свої відкриття, і цей район буде останнім регіоном його польових робіт. Але дякуючи Зільбермінцу виявилось що донецьке вугілля містить один із рідкісних елементів — Германій Він пише в газеті «Известия» від 5 лютого 1936 року: «...германій обнаружен нами не только в средних пробах многих угольных пластов, но и в ряде продуктов переработки углей — при их сжигании и коксовании. Мы уже получили небольшие количества первого советского германия из топочной золы, доставленной из Донецкого бассейна... Германій имеет исключительное значение в промышленности оптического стекла...». Весною 1938 року Зільбермінц побував в Дніпропетровську, а потім він повернувся в Москву де його арештували.

Він був першим українським вченим, який в 1933-1937 рр. зміг поставити і вирішити проблему використання вугілля в якості джерела рідкісних металів. Всі ці роки він активно переписується з Вернадським, особливо тоді коли він переїздить за запрошенням Якова Володимировича Самойлова до Москви. Із листа 1929 року : « Мне трудно передать Вам мою безконечно большую благодарность за то внимание, которое Вы мне уделите в Вашем последнем письме. Последние годы, я чувствую себя крайне одиноким — в Москве почти нет общения в области минералогии, а в Ленинграде бывать часто и подолгу не приходится. И я крайне признателен Вам за предоставление возможности общения с Вами — это так важно для увеличения моей бодрости и энергии, без которых сей час так часто бывает особенно трудно» [3]. Після арешту Зільбермінца багато його колег і друзів відвернулися від нього, але не Вернадський. Володимир Іванович аише лист до юридичної інстанції такого змісту: «Прошу пересмотреть дело крупного ученого В. А. Зильберминца...» Далі він дає блискучу характеристику працям вченого : «Я знаю эту работу с первых шагов его—теперь более 28 лет. Он имеет большие заслуги перед нашей страной. В последнее время занялся важными вопросами о редких элементах... В этой трудной области он мне вырисовывается как самый крупный специалист». Він не приймає звинувачення, які висунуті були його учню: «Я лично убежден, что В. А. Зильберминц не может являться вредителем. Тут явно какая-то ошибка...» . Володимир Іванович чудово розумів, наскільки відповідальний його крок, оскільки це могло зашкодити його кар'єрі і йому самому, але він відсилав листи до керівників країни. У 1939 р. життя В.А. Зільбермінца трагічно обірвалося : у 1938 р. він був заарештований органами НКВС і за вироком Військової колегії Верховного Суду СРСР розстріляний. У 1956 р. він був посмертно реабілітований [1,4].

Веніамін Аркадійович Зільбермінц — людина великої ерудиції, енергії і працездатності. Після війни, в 1946 р., за дослідження по технології вилучення германію із золи і коксу вугілля відзначений Сталінською премією. У 1960 р. відкриття В.А. Зільбермінцом закономірності накопичення германію в при контактних ділянках пластів всіх вугленосних басейнів світу було запропоновано назвати «законом Зільбермінца» [2].

Література

1. Волков В. П. Родина сумеет еще отблагодарить Вас // Природа, 1988, №11, — С. 45-56.

2. Джурка Г.Ф., Шиян Н.І., Фурсов І.С. Видатні хіміки Полтавщини : навч. посіб. — 3 вид., перероб і доп. Полтава, ПП Шевченко Р.В., 2011, — 100с.
3. Кумок Яков. Письмо // Огонек, 1987, №16, — С.12
4. Оноприенко В.И. К.П. Флоренский — последний ученик В.И. Вернадского // Наука та наукознавство, 2012, №1, — С.134

МАЛОВІДОМІ ІМЕНА ЧЛЕНІВ ТОВАРИСТВА ЛЮБИТЕЛІВ ПРИРОДИ (ДО 150-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВЕРНАДСЬКОГО В.І. ТА 95-РІЧЧЯ ВІД СТВОРЕННЯ ПОЛТАВСЬКОГО ТОВАРИСТВА ЛЮБИТЕЛІВ ПРИРОДИ)

*Джурка Г.Ф., Голінько І.І.
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка*

У березні 2013 р. минає 150-та річниця від дня народження геніально-го російського та українського вченого, далекоглядного засновника Національної академії наук України Володимира Івановича Вернадського. Його незабутнє ім'я, багатогранна наукова діяльність і багатюща творча спадщина золотим фондом увійшли до скарбниці світової науки. Володимир Іванович походив з відомого дворянського роду Вернадських, своїм родинним козацьким корінням був тісно пов'язаний з Україною і завжди зберігав українські національні традиції.

Револьюційні події 1917 р. відкрили шлях до формування української державності, розвитку освіти, науки і культури. Того ж року В.І. Вернадський переїздить з Петрограда на Полтавщину, а згодом — до Києва. І коли постало питання про створення Української академії наук (УАН). Саме йому було запропоновано взяти участь в організації Академії наук, а на першому Спільному зібранні академіків

27 листопада 1918 р. його одногослосно обрали Президентом УАН.

Разом з тим В.І. Вернадський значну увагу приділяв і менш важливим проблемам місцевого значення, зокрема, за його ініціативою були створені в ряді обласних центрів Товариства любителів природи (Полтавська, Київська, Житомирська, Крим). У цьому році товариству Полтавської області виповнюється 95 років. Первинний список нараховував 116 осіб. Серед них були люди різних національностей (українці, росіяни, євреї, німці) і різного матеріального статусу [5]. Невідомі ряд імен — Ро Л. М., Голобородько П.Г., Трепке Е.Є., Ярошевич Д. О., Щербаківський В.М., Старицька Н.О., Власенко Й.О. та багато інших.

Хотілося б зупинитися на менш відомих персоналіях із цього списку. Серед них — **Власенко Й.О.**, перший завідувач кафедри хімії теперішнього ПНПУ імені В. Г. Короленка. Народився 16 серпня 1880 року в с. Супрунівка Полтавського району, Полтавської області. З 1931 р. почав працювати завідувачем кафедри хімії Полтавського інституту соціального виховання. Значну увагу приділяв методичному забезпеченню лабораторного практикуму як із неорганічної так і органічної хімії. У 1929 і 1932 р. ним були написані навчальні посібники для студентів з цих предметів. У 1929 р. в наукових записках Полтавського інституту соціального виховання Йосип Олексійович опублікував роботу: «Експериментальне дослідження закону збереження маси речовин».

Він також багато уваги приділяв новому обладнанню хімічних кабінетів у вузах: змонтував витяжні шафи, спроектував під'єднання води до робочих місць, нагрівними приладами, забезпечив кожного студента на робочому місці необхідними приладами, матеріалами, реактивами.

Викладання матеріалу здійснював на рівні електронних уявлень про